

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР / ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ /
PEDAGOGICAL SCIENCES

DOI 10.54596/2309-6977-2021-4-41-45

ӘОЖ 376 (045)

ҒТАМА 15.31.31

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРМЕН ТҮЗЕТУ-ДАМЫТУ ЖҰМЫСЫ

Дюсенбаева Б.А.^{1*}, Кельдегулова А.Н.², Аубакиров Н.Б.³

**КЕАҚ «М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті», Петропавл,*

Қазақстан Республикасы

**E-mail: bibigul-68-68@mail.ru*

Аңдатпа

Жалпы білім беретін мектептерде нашар көретін балаларды қалыпты көретін балалармен қатар оқыту сапалы білім беруге әкелмейді. Жоба негізінде мектептерде көру қабілеті бұзылған балаларға арналған инклюзивті сыныптар құрылады. Кәдімгі балаларды оқытқанда математика, физика, химия пәндерін оқытқанда айырмашылық анық байқалады, ал нашар көретін және нашар көретін оқушылар үшін әртүрлі оқыту құралдары қолданылады. Сондықтан барлық мұғалімдер көру қабілеті бұзылған балаларды оқытудың педагогикалық әдістерін меңгеру қажеттігін айта бастады. Біздің мақаламыз көру қабілеті бұзылған балалармен түзету және дамыту жұмыстарын талдауға арналған. Мүмкіндігі шектеулі балалармен білім сапасын арттырудың әдістері мен жолдары көрсетілген.

Түйінді сөздер: нашар көретін балалар, түзету-дамыту жұмыстары, инклюзивті білім беру, жалпы білім беру процесі, мүмкіндігі шектеулі балалар.

**КОРРЕКЦИОННО-РАЗВИВАЮЩАЯ РАБОТА С ДЕТЬМИ
С ИНВАЛИДНОСТЬЮ**

Дюсенбаева Б.А.^{1*}, Кельдегулова А.Н.², Аубакиров Н.Б.³

**НАО «Северо-Казахстанский университет имени М. Козыбаева», Петропавловск,*

Республика Казахстан

**E-mail: bibigul-68-68@mail.ru*

Аннотация

Обучение слабовидящих детей вместе с детьми с нормальным зрением в общеобразовательных школах не приводит к качественному образованию. На проектной основе в школах формируются инклюзивные классы для детей с нарушениями зрения. При обучении нормальных детей разница очевидна при обучении математике, физике, химии, а для слабовидящих и слабовидящих учащихся применяются разные средства обучения. Поэтому все педагоги заговорили о необходимости овладения педагогической методикой обучения детей с нарушениями зрения. Наша статья посвящена анализу проведения коррекционно-развивающей работы с детьми имеющие нарушения зрения. Представлены методы и пути решения повышения качества образования с детьми-инвалидами.

Ключевые слова: Дети с нарушениями зрения, коррекционно-развивающая работа, инклюзивное образование, общеобразовательный процесс, дети с ограниченными возможностями.

CORRECTION AND DEVELOPMENT WORK WITH CHILDREN WITH DISABILITIES

Dyusenbayeva B.A.^{1*}, Keldegulova A.N.², Aubakirov N.B.³

**Non-profit limited company "M. Kozybayev North Kazakhstan University", Petropavlovsk,
Republic of Kazakhstan*

**E-mail: bibigul-68-68@mail.ru*

Abstract

Teaching visually impaired children alongside children with normal vision in mainstream schools does not lead to quality education. On a project basis, inclusive classes for children with visual impairments are formed in schools. When teaching normal children, the difference is obvious when teaching mathematics, physics, chemistry, and for visually impaired and visually impaired students, different teaching aids are used. Therefore, all teachers started talking about the need to master the pedagogical methods of teaching children with visual impairments. Our article is devoted to the analysis of corrective and developmental work with children with visual impairments. Methods and ways to improve the quality of education with disabled children are presented.

Key words: Children with visual impairments, correctional and developmental work, inclusive education, general educational process, children with disabilities.

Кіріспе

19 ғасырдың басында көру қабілеті бұзылған балаларға көмек көрсету тарала бастаған. Кеңес Одағы кезінде әр түрлі ауытқуы бар балаларға арнайы оқыту-тәрбиелеу мекемелері ашылған. Көру кемістігі барлар арнайы оқыту мекемесінде білім алып, жоғары оқу орындарына түсуге жағдай жасалған. Олардың ішінде акад. Л.С. ПонTRYгин және А.Г. Витушкин, проф В.И. Зубов, жазушылар Н. Островский, Э. Асадов, Н. Силков, А. Притчина, сазгерлер В. Никитин секілді әйгілі тұлғалар. Мол еңбегін қалдырған Б.И. Коваленко мен В.С. Сверлова. О. Скороходованың еңбектері дефектология ғылымында ерекше орны бар. Оның «Мен қалай қоршаған ортаны қабылдаймын және түсінемін» атты еңбегінің дефектология үшін маңызы өте зор. Қазақстанда мүлдем көрмитіндерге алғашқы мектеп 1932 жылы Алматыда ашылған. Қазыр көру қабілеті нашарларға 9 арнайы мектеп, бала-бақшалар арнайы топтар бар.

Көру қабілеті бұзылған балалар дегеніміз-мүлдем көрми қалған немесе нашар көретіндер. Мүлдем көрмитіндер абсолюттік және практикалық болып бөлінеді. Абсолюттікті тотальдік деп те атайды. Мүлдем көрмитіндер түсті ажыратуы және жарықты қабылдау болмайды. Ал парактикалық жарықты және түсті аз да болса түйсініп қабылдай алады. Жарық пен қараңғыны айыру, заттын пішінін ажырату, оны қабылдау нашарлау болады. Нашар көретіндер-көру қабілеті бұзылған балалар, бірақ көзілдіріктің көмегімен көре алатын тұлғалар. Бұндай балаларға қандай кеністікте тұрғандарын білу қиынға соғады. Көру анализаторы қимыл-қозғалысқа яғни ойын, оқу, еңбек және ортамен қарым-қатынас негізінде орын алады. Айналадағы ортамен араласуы нашарлайды. Іс-әрекеттік қызмет, эмоция, еңбекке бейімделу бұзылады. Бұндай балалармен арнайы жұмыс жүргізу қажет. Көру қабілеті бұзылған балаларды оқу және жазуы қиынға ұшырайды. Тез арада түзету жұмыстарын жүргізу керек. Алдын алу шаралары өткізілмеген жағдайда, көру ақаулығы асқынып кетуі мүмкін. Көру қабілетінің бұзылуы екі түрде жүзеге асады. Бірінші, туа сала яғни іштен туа. Оның себептеріне құрсақ кезінде анасының дұрыс күтінбеуінен (тұмау, химиялық заттар, жұқпалы аурулар т.б). Екінші, жүре пайда болған яғни сыртқы факторлар (жарақат алу, әлеуметтік жағдайы т.б.).

Көру қабілетінің нашарлауы аурулардың асқынуынан болады. Егер бала миопия мен ауырса, жақындағы заттарды жақсы көреді, алыстағы заттарды көрмейді. Бұндай баламен жеке жұмыс жүргізу керек және көз жаттығуларын жасау керек.

Гиперметропия-алысты да жақындыда дұрыс көрмеу. Бірақ жақыннан көру қашықтығы балада жақсы байқалып тұрады. Осындай баламен тақта немесе ұсақ заттарды қолданып жұмыс жасау керек.

Астигматизм-заттарды бұлдыр көру. Алысты да жақындыда көре алмау. Астигматизм болуының себебі көз айналасындағы бұлшық еттердің бірқалыпты болмауы. Осы ауруға шалдыққан балалар көруі өте төмен болады. Жазу жұмысы да нашар болады. Астигматизмнің екі түрі болады. Бірінші, гиперметропиялық астигматизм болған жағдайда ұсақ зат, ұсақ сурет қолдану арқылы жұмыс істеуге болады. Екінші, миопиялық астигматизм болса жарық жақсы болу керек, түстер ашық түсті болу керек.

Егерде балада амблиопия болған жағдайда бала заттарда басқаша көреді дегенді білдіреді. Бала қалай көріп тұрса солай қабылдайды. Көзге байланысты шағым мүлде айтпауы мүмкін. Жұмыс жасағанда артық сурет, сызбалар болмау керек. Үлгілер үлкен болуы керек.

Косоглазия - көз қимылының бұзылуы. Бала көз әйнек тағуы керек. Көзінің қарашығы екі жаққа қарап тұрған жағдайда, арнайы кітап қоятын заттар болмау керек. Ал көзі мұрынға қарап тұрса кітап қоятын арнайы зат міндетті түрде керек және баланы асықтыруға болмайды.

Мүмкіндігі шектеулі бала қарамайым мектепте оқуы қиынға соғады. Сондықтан арнайы білім беру жүесі құрылған. Мүмкіндігі шектеулі бала өз-өзіне қызмет ету төмен, не мүлде болмауы мүмкін, гигиеналық тазалықты ұстана алмауы мүмкін. Осыған орай тек білім ғана берме, тәрбиелеу жұмысын да қосып арнайы педагог жұмыс атқарады. Қазіргі таңда инклюзивті білім беру жүзеге асырылап жатыр.

Инклюзивті білім беру дегеніміз-барлық балалардың мүмкіндіктеріне қарай, ерекше балалардың білім алуын жүзеге асыратын жалпы білім процесін дамыту. Білім беру бүкіл баланы білім процесіне енгізу және бейімдеу. Шығу тегі немесе жынысы, діні, жағдайына қарамай, ата-ананы белсенділікке шақыруға, балаға педагогикалық және әлеуметтік жағдай қалыптастыру, яғни тиімді оқуға бағытталған. Мүмкіндігі шектеулі балаға психолог, педагог, әлеуметтік педагог арнайы кабинеттері болуы тиіс. Оқыту жұмысы арнайы коррекциялық сынып мұғалімі, пән мұғалімі, психолог, тифлопедагог және тағыда басқа мамандармен жүзеге асады.

Инклюзивті білімге деген пікірді Венера Закировна оң көзқараспен қарайды. Кемістігі бар балаларға жалпы білім беру процесіне қосу қажет. Мүлде көрмейтін және нашар көретін балаларға ұстанымы берік. Нашар көретін немесе мүлде көрмейтін балаларға мектепте оқу мүмкіндігі бар, бірақ мұғалімдер дайындығы өте нашар деген. Өйткені қабылдау ерекшелігі, оқыту әдістері, танымдық ерекшеліктері туралы білімдері жоқ деп айтып кеткен.

- Біріншіден, мұғалімдер әр бір оқушының көру қабілеті, көру аймағы, жарық сезгіштік күйі сияқты көру қабілетінің жағдайын жақсы білу керек.

- Екіншіден, медициналық көрсеткіштерді білу керек.

- Үшіншіден, диагностикасымен оның салдарын білу керек.

Баланың тәрбиесі, отбасының көзқарасы, баланың мәселесін түсінуі өте маңызды. Осындай ақпараттар мұғалімдерге баламен жұмыс істеу мүмкіндіктері туралы түсінік қалыптастырады. Көру қабілеті нашар балаларға оқу әдістерін жақсы біліп, қандай оптикалық құралдар қолдану керек екенін білу керек.

Мүмкіндігі шектеулі балаларға үлкен кітаптар, үлкейткіш құралдар және аудиокітаптар қажет. Кейбір жерлерде бұл мәселе әлі күнге дейін шешімін тапаған. Жалпы білім беретін мектептерде көзінде ауытқуы бар балалар қалыпты көретін балалармен бірлесіп оқуы сапалы білімге алып келмейді деген. Инклюзивті сыныптарда көзінде ақаулығы бар бар балалар жазып, оқып үйрету керек. Қалыпты балалармен оқыту барысында математика, физика, химияны оқыту кезінде айырмашылық айқын көрінеді, көру қабілеті нашар және көру қабілеті бұзылған оқушыларға әр түрлі оқу құралдарын қолданады. Технология және дене шынықтыру сабақтарында қиындық болады. Сондықтан барлық мұғалімдер көру қабілетінде ауытқуы бар балаларды оқыту үшін оқыту әдістемесін меңгеру қажет деп айтыпкеткен. Егер сабақ өтіп жатқанда мұғалім көру қабілеті нашар балаға сабақты түсіндірумен болса, басқа қарамайым балалар бұл уақытта мұғалімнен назарын жоғалтады деп айтқан.

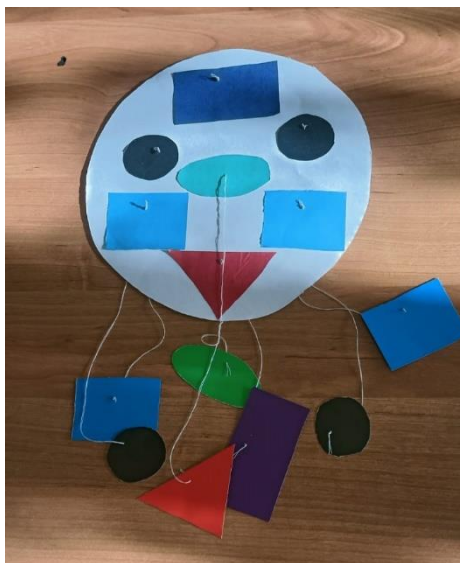
Біз осы пікірде қаламын. Мүмкіндігі шектеулі баламен қарапайым балаға қарағанда жұмыс көп жүргізіледі. «Екі кеменін басын ұстаған суға батады»-деген, бүкіл балалардың мүмкіндіктері көп, ешқайсын бөліп жаруға болмайды, тек балалардың мүмкіндіктерін қолдану әр түрлі жүреді дегіміз келеді. Инклюзивті білім және жалпы білімді бір уақытта беру сапалы білімге әкелмейді дегіміз келеді.

Тифлопедагог көру қабілеті бұзылған балаларды оқыту және тәрбиелеу жөніндегі сала. Тифлопедагогиканың міндеттері: көру қабілеті бұзылған балаларды психологиялық-педагогикалық тұрғыдан зерттеу. Нашар көретін балалармен оқыту-тәрбиелеу жұмысында тифлопедагогтын бөлмесі ашық түстерден болу керек. Қабырғалар жасыл, көкті болу керек. Балалар бір орындықты парталарда, оқу, жазу, сурет салу кезінде дұрыс отыруына жағдай жасалуы тиіс. Кітап және дәптерді көзбен арақашықтықта қою керек. Нашар көретін балаларға жазуды үйрету арнайы сызықтармен бөлінген дәптерлер арқылы жүзеге асады.

Көру қабілеті нашар балалармен мүлде көрмейтін балалардың мәселесін шешу үшін арнайы мектептер өте кенін алып жатыр. Әлеуметтік жағдайы нашар балаларға мектеп-интернаттары да бар. Мүмкіндігі шектеулі балаларға жағдайлар жасаулуда және оны қолдану адамдардың қолдарында. Көру қабілеті нашар балаларға арналған жаттығулар бар. Мысалы: «А» әріпін тап, «Суретте қандай ертегі бейнеленген?», «Жемістер мен көкөністер», «Нан қайдан шығады», «Күн тәртібінің ретін көрсет», «Достық көмек» және тағы басқа ойын түрлері өте көп. Біздің практикалық сабағымызда біз топтағы балалармен көру қабілеті нашар балаларға арналған ойындарды, жаттығуларды талқылаймыз. Ойынын маңызын түсіну үшін практикалық сабақта ойындар ойнаймыз. Сонын бірі «Күннің бөлшектерін жинау» деген ойын. Ойын мақсаты: есту қабілетін дамыту. Міндеті: қоғамға бейімдеу, баланын зейінін ашу, логиканы дамыту, маториканы дамыту.

Ойынның шарты: берілген қолымыздағы күн сәлесін толықтай құрауымыз керек. Пішіні күн тәріздес болғандықтан оған түрлі түсті әр түрлі пішінді қағаздар бар. Соларды жинап күннің көзін, мұрнын, аузын любой жерге қоюға болады. Ойын еркін түрде өт еді.

Ойынның нәтижесінде балалардың көру қабілеті жақсы дамиды, түстерді жақсы айыратын болады. Әр түрлі жастағы балаларды өз еркінде дамиды. Қоршаған әлемді танып, сезіне білуге, айналадағы заттарды тануға үйретеді. Ойындар ойнау арқылы қоғамға, құрдастарына, қарым-қатынас қалыптасады.

Сурет 1. Күннің бөлшектерін жинау

Әдебиет:

1. Слепой ребенок. - М.: Педагогика, 1983. – 79 с.
2. Слабовидящий ребенок в начальной школе [Текст]: реф. пер. / Рос. гос. б-ка для слепых; [сост.-пер. Г.С. Елфимова]. - М.: РГБС, 2010. - 31, [1] с.
3. Глухов, В.П. Специальная педагогика и специальная психология [Текст]: учеб. для акад. бакалавриата, обуч-ся по гуманит. напр.: Рек. УМО высш. образования / Моск. пед. гос. ун-т. - 2-е изд., испр. и доп. – Москва: Юрайт, 2017. - 264 с. - (Бакалавр. Академический курс). - Библиогр.: с.260-264. - ISBN 978-5-534-01037-4: 541-70.
4. Денискина Венера Закировна. <https://litportal.ru/avtory/venera-deniskina/kniga-tiflopedagogika-chast-1-tiflopedagogi-i-obschestvennye-deyateli-xviii-xix-vv-osnovopolozhniki-obuche-1182692.html>

References:

1. Slepoy rebenok. – М.: Pedagogika, 1983. – 79 s.
2. Slabovidyashchij rebenok v nachal'noj shkole [Tekst]: ref. per. / Ros. gos. b-ka dlya slepyh; [sost.-per. G.S. Elfimova]. - М.: RGBS, 2010. - 31, [1] s.
3. Gluhov, V.P. Special'naya pedagogika i special'naya psihologiya [Tekst]: ucheb. dlya akad. bakalavriata, obuch-sya po gumanit. napr.: Rek. UMO vyssh. obrazovaniya / Mosk. ped. gos. un-t. - 2-e izd., ispr. i dop. - Moskva: Yurait, 2017. - 264 s. - (Bakalavr. Akademicheskij kurs). - Bibliogr.: s.260-264. - ISBN 978-5-534-01037-4: 541-70.
4. Deniskina Venera Zakirovna. <https://litportal.ru/avtory/venera-deniskina/kniga-tiflopedagogika-chast-1-tiflopedagogi-i-obschestvennye-deyateli-xviii-xix-vv-osnovopolozhniki-obuche-1182692.html>